

Dinî ve Düşünce Boyutuyla Oyunlar

Çocukluk ve oyun. Bu iki kelime kadar birbirine yakışan kaç kavram vardır dimağımızda ? Hayata gözlerimizi açtığımızda renkler, şekiller, sesler, evin dışındaki dünya bizler için büyümlü bir cennet sunar adeta. Elimize aldığımız her şeyi merak eder, onları oyun unsuru olarak görür ve oyuncaklarla dolu efsunlu bir hayatta etrafımıza alışırız. İleri yaşlarda sürekli çocukluğumuzu hatırlamamız ya da içimizde hep bir çocuk tarafımızı hazır tutmamız acaba o oyun dünyamıza özlem ile mi ilgilidir ? Oyun ve oyuncaklarla meşbû çocukluk dünyamızda kine, ihtirasa, intikama, öfkenin getirdiği yıkımlara pek yer yoktur. Karnımız aç olsa da oyunlarla doyar benliğimiz. Ve ânlar, zamanlar, haftalar akıp gider. Hayatın sorumluluklarını üstlenmeye başladığımızda bir yanımız hep var olan çocukla kendi iç dünyamızda sohbet ederiz.

Oyunların, çocukları, çile dolu bu hayata hazırladığını biz büyükler biliyoruz. Yoksa çocuklar için oyun dünyası, gerçek bir dünyadır. Onun için oyun yaşındaki bir çocuğa devlet yöneticiliği mi yoksa oyuncak dolu bir dünya mı diye tercih sunsalar, sanırım oyun ve oyuncakları tercih eder. Ne de olsa, her şey vaktinde güzel ve sahici. Demek ki, her cinse, yöreye, mevsime, yaşa göre vücut bulmuş oyunlar, aslında kişiyi hayatın daha bir üst seviyedeki gerçekliklerine hazırlayan unsurlardır. Çocuk, oyunlar sayesinde arkadaşlıklar, meslektaşlıklar kurar, kendince sorumluluk üstlenir, rol dağıtır, mücadeleye girer, kendini işine verir ve fayda üretir (!). Böylece artık yavaş yavaş hayata atılır ve ahlaklanmaya başlar. Çünkü insan olmak, akli ve ahlaki kuşanmaktır.

“Al satarım bal satarım / Ustam öldü, ben satarım.” mısraları bir oyunun işleyişine dair bize bilgi verir. Al ve bal satmak (müşteri memnuniyeti), usta-çırak ilişkisiyle hizmet ve ürünün devamını sağlamak (ürün kalitesinin sağlanması) gibi nice hususu bu cümlelerin satır aralarında bulabiliriz. Çocukken, akranlarımla, al satarım bal satarım oyunundaki gibi, mahalle içinde el ele vermiş bir küme etrafında dönerek ve çocuksu seslerin çağıldaması halinde “Arabistan buğdayları / Severler sevdiğini /(...)” cümlelerini okuduklarını hatırlıyorum. Bunların anlamı ne idi, bu sözler nereden gelmişti soruları ilim yolunda epey yürüdüktan sonra birer soru olarak karşıma çıkmıştı. Çizgi oyunları, ip atlama, birdirbir, pıtık (mile, misket), kör ebe, saklambaç gibi nice oyunlarla akşamları mahalle içinin çocuk sesleriyle çın çın ötmesi hâlâ kulaklarımdadır.

...

Bir din olarak İslam, bize, hayatın kendisinin bir ‘oyun’ olduğunu hatırlatır. Aliya İzzetbegoviç, Asr Suresi’ni meâlen şöyle verir: “Asr’a andolsun ki, insanoğlu ziyandadır. Bu hayat, iman edip salih amel işleyenler dışında, herkesin kaybettiği bir oyundan ibarettir!” Şu ayet de bu açıdan dikkat çekicidir: “Bilesiniz ki, dünya hayatı, oyun, oyalanma, süslenme, aranızda övünme, daha çok mal ve çocuk sahibi olmaktan ibarettir. Bu, yağmurun bitirdiği, çiftçilerin hoşuna giden bir bitkiye benzer. Sonra kurur, sapsarı olur ve çerçöpe dönüşür.

Ahirette ise azap vardır. Allah'ın rızası ve bağışlaması da vardır. Dünya hayatı, yanıltıcı bir geçimden ibarettir." (Hadîd Suresi-20). Özellikle tasavvuf ehlinin bu dünyayı misafirhâne olarak görmüş olması, yukarıdaki dini verilerle ilgilidir.

Oyunların, dini buyruklardan nasibini almaması ne mümkün... Bu açıdan oyunlar içinde çocuklara, insanî ve ahlakî meziyetler birer oyun kuralı olarak verilmiştir. Hakkâniyet, adalet, saygı, iş birliği, meslek edimi, fayda temini gibi nice unsur, oyunların içinde serpiştirilmiş vaziyettedir. İnsanın oyunlarda birer kural olarak öğrendiği hususlar, normal hayatta onun bir yaşam pratiği olur. Mesela ata sporumuz güreşteki 'oyunlar', dinî ahlak kuralları ile belirlenmiş gibidir. Rakip, asla düşman değil, aksine yol arkadaşıdır (hemrâh). Onun için rakibin canına, haysiyetine, inancına zarar verici nitelikte 'güreş oyunları'na başvurulamaz. Halbuki Eski Roma sporu olan greko-romen güreşlerinde rakibi alt etmek, icabında onu ifna etmek şeklinde kendini gösterir. Aradaki fark oldukça belirgindir. Acaba daha oyun safhasında öğretilen 'kurallar', hayat ilerledikçe kendini ticaret, siyaset, savaş, ahlak gibi hususlarda kendini göstermiş olmuyor mu, diye sorulabilir.

Dünya oyun tarihinde 'potlaç'tan söz edilir. Fedakarlık kültürüne ve cömertlik yarışına dayalı bu oyun/şenlik, Kızılderililer başta olmak üzere dünyanın pek çok yerinde görülmüştür. Oyuna göre önce potlaç için bir araya gelmiş iki topluluktan biri, büyük bir törenle karşı tarafa bol bol hediyeler sunar. Bu sefer hediye sunma sırası diğerine gelir. Bu durum uzayıp gider. Kim en fazla hediye sunarsa oyunun kazananı ilan edilir. Mağlup taraf icabında namını, armasını, şerefini, sivil ve dini haklarını da kaybedebilir. Amaç, dünya malı mülkü olmaksızın da insanın yaşayabileceğini ortaya koymak ve maddi varlıklara karşı ilgisizliği ispatlamaktır.¹

Gazzâlî, akıllı/yaşı ilerlemiş kişilerin, çocukların haline bakarak onların oyun haline gülümsediklerini ifade ile, ârif-billah olanların da bu dünyanın oyun-eğlencelerine dalmış kişilere güldüklerini (ve onlar hesabına iç geçirdiklerini) dile getirir. Demek ki, oyun içinde oyun misali, aslında herkes bu dünyanın gelip geçici olduğunun bilincindedir. Ancak mühim olan, yolda ve oyunda olduğunu farkedebilmektir. Nitekim Ramazan şenliklerinin vazgeçilmezleri arasında yerini almış olan Hacivat-Karagöz oyunu (zill-ı hayâl) tam da bu konu üzerine inşa edilmiştir. Küşterî, "Nakş-ı sun'un remz eder hüsnünde rü'yet perdesi / Hâce-i hükm-i ezeldendir hakikat perdesi" şeklinde başlayan meşhur şiirinde konuya dair oldukça dikkat çekici sözler söylemiştir.

Her neye im'ân ile baksan olur iş âşikâr,
Etmış istîlâ cihânı hâb-ı gaflet perdesi.
Bu hayâl-i âlemi gözden geçirmektir hüner;
Nice Kara göz'leri mahv etti sûret perdesi.
Hangi zille ilticâ etsen fenâ bulmaz aceb ?
Oynatan üstâdı gör, kurmuş muhabbet perdesi."²

¹ Aliya İzzetbegoviç, *Doğu ve Batı Arasında İslam*, çev. Salih Şaban, İstanbul 1993, Nehir Yay., sf. 47-48.

² Mustafa Tahralı, "Vahdet-i Vücûd ve Gölge Varlık", *Ahmed Avnî Konuk, Fusûsu'l-Hikem Tercüme ve Şerhi-III* içinde, Hzl. Mustafa Tahralı-Selçuk Eraydın, İstanbul 2000, 2. Bsm., İFAV Yay., sf. 56-63.